1815 Eerste vredesbeweging, New York Peace Society

In Engeland en Amerika werden de eerste vredesorganisaties opgericht. Deze landen hadden zware verliezen geleden in de Napoleontische en de Engels-Amerikaanse oorlogen. Vanuit diverse christelijke stromingen, waaronder de Quakers, werd het denken over pacifisme omgezet in organisaties die zich inzetten voor arbitrage en verzoening tussen landen.

DECLARATION

ADOPTED BY THE EXECUTIVE COMMITTEE

OF THE

NEW YORK PEACE SOCIETY

DECEMBER 19, 1917

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

THE MESSENGER

OF THE

NEW YORK PEACE SOCIETY

ANDREW CARNEGIE
President

JOHN BATES CLARK
Chairman Exec. Com.

CHARLES H. ATTERBURY
Secretary

NEW YORK, 70 FIFTH AVENUE. JANUARY, 1918

Akte van oprichting © Peace Palace Library

1843 Groot vredescongres Londen, International Peace Congress

Op dit eerste congres werd het traktaat voor vreedzame beslechting van geschillen aangeboden aan de deelnemende regeringslanden.
Na dit eerste congres zouden er in de 19e eeuw nog 6 volgen. Alle hadden tot doel de regeringsleiders te overtuigen van de noodzaak van goede internationale betrekkingen en arbitrage.

Tweede internationale Vredescongres © Friends of Peace

1860-1879 Tolstoj en Domela Nieuwenhuis

Tolstoj ontwikkelde zich door de Krim-oorlog tot pacifist. De roman ‘Oorlog en vrede’ wordt wereldwijd verspreid. Zijn gedachtegoed vindt ook in Nederland navolging, zo werd zijn oproep tot dienstweigering door de christen-anarchist Johannnes Van der Veer in Nederland gedrukt en verspreid. Hij inspireerde ook dominee Domela Nieuwenhuis onder wiens leiding de radicaal-socialistische beweging zeer actief werd. De beweging wilde de arbeider mobiliseren. Door de onwil om te vechten en de weigering wapens te fabriceren zou oorlog onmogelijk worden.

12e Jaargang. Donderdag 1 Mei 1890. N°. 102.

RECHT VOOR ALLEN

Orgaan der Sociaal-Demokratische Partij.

Blad uitgegeven door Domela

Tolstoj in zijn werkkamer © state literature museum, tschaff

1871 Eerste Nederlandse vredesbeweging

In Nederland ontstaat in 1871 de Algemene Nederlandsche Vredesbond. Bij de Vredesbond staat de totstandkoming van een internationale rechtsorde centraal. Volkenrecht en arbitrage moeten oorlog voorkomen, verdedigingsoorlogen en koloniale oorlogen blijven toegestaan.

1973 Grote Vietnam demonstratie

Eind jaren 60 waren de oorlogsdaden van het Amerikaanse leger in Vietnam dagelijks op tv te zien. Als in 1972 met kerst bombardementen plaatsvinden is de maat vol. In januari 1973 vindt in Utrecht de grote demonstratie plaats, tussen de 50.000 en de 100.000 demonstranten verzamelen zich. Zij demonstreren met leuzen als ‘Johnson molenaar’ en ‘Johnson moord-president’ (de Amerikaanse president moordenaar noemen was verboden). Alle grote politieke partijen, behalve de VVD, namen deel aan de demonstratie.

1889 Publicatie ‘Die Waffen Nieder!’

De publicatie van de pacifistische roman ‘Die Waffen Nieder’ van de Oostenrijkse Von Suttner had grote impact. Zij beschreef de gruwelen van de oorlog van uit het perspectief van de vrouw/echtgenote, terwijl het gebruikelijk was om de heldenmoed en de vaderlands-liefde voorop te stellen. Met de roman hoopte zij de boodschap van pacifisme aan het grote publiek te kunnen overbrengen. Zij was (internationaal) zeer actief en was mede-oprichter van verschillende vredesorganisaties.
In 1905 kreeg zij de Nobelprijs voor de vrede.

Boekomslag “Die waffen nieder”

1899 Vredesconferentie Den Haag

In 1899 nam de Russische Tsaar het initiatief tot het houden van een internationale vredesconferentie. Het doel hiervan was het komen tot afspraken rondom arbitrage bij internationale conflicten, als alternatief voor (staten)oorlogen.
Tot deze conferentie bleef de groei van de vredesbeweging in Nederland achter bij het buitenland. Het streven naar vrede en arbitrage kwam nu ook in Nederland op de politieke agenda. De Vrouwenbond en de Vredesbond stelden een gezamenlijk manifest op, deze samenwerking was in 1901 aanleiding voor fusie tot de Algemene Nederlandsche Bond voor Vrede en Recht.

Vredesconferentie Den Haag © Peace Palace Library

1900-1948 Gandhi en zijn geweldloze acties

Gandhi studeerde in Engeland rechten, daarna vertrok hij naar Zuid-Afrika. Hij zette zich hier in voor de onderdrukte Indiase bevolking. Terug in India werd hij de leider van de Indiase succesvolle onafhankelijkheidsstrijd, tegen de overheersing door de Engelsen.

Gandhi inspireerde ook Abdul Ghaffar Khan zoon van een dorpshoofd van de Pashtuns in Brits India. Na een ontmoeting startte Khan zijn eigen beweging van geweldloos verzet tegen de Britse onderdrukking.

Zoutmars Gandhi © Hindu Photo Library

1901 Nobelprijs voor de Vrede

Alfred Nobel deed tijdens zijn leven veel ontdekkingen, hij werd bekend door zijn uitvinding van het dynamiet. Zijn negatieve reputatie en de briefwisselingen met Bertha von Suttner leidden tot het idee van de Nobelprijzen, waarmee zijn legaat aangewend kon worden voor bijzondere wetenschappelijke en literaire verdiensten alsook verdiensten op het gebied van vrede. De vredesprijs is o.a. toegekend aan Theodore Roosevelt, het Rode Kruis, Martin Luther King en de VN-veiligheidsraad. De Nederlandse Vereniging voor Medische Polemologie, mede-oprichter van dit vredesmuseum, behoort tot de International Physicians for the Prevention of Nuclear War die in 1985 de Nobelprijs voor de Vrede kreeg.

Nobelpenning © Nobelprize.org

1913 Opening Vredespaleis Den Haag

Het einde van de 19e eeuw was een bloeiperiode voor de vredesbeweging, in Europa en Amerika waren meer dan 100 organisaties actief. In dit klimaat ontstond het idee voor een ‘tempel voor de vrede’ die plek moest bieden aan het Permanente Hof van Arbitrage. De filantroop Andrew Carnegie stelde hiervoor zijn vermogen beschikbaar. In 1907, tijdens de 2e Internationale Vredesconferentie in Den Haag, werd symbolisch de eerste steen gelegd voor de bouw van het Paleis voor de Vrede. Niet alleen is het Permanente Hof van Arbitrage hier gevestigd, maar ook onder andere het Internationaal Gerechtshof van de VN en de Carnegie Stichting.
Kort na de voltooiing van het Vredespaleis brak er oorlog uit.

Vredespaleis in 1913 © Spaarnestad, JH wolf

1914-1930 Eerste Wereldoorlog leidt tot een massale vredesbeweging

De vele slachtoffers en de zinloosheid van de Eerste Wereldoorlog wekte grote afkeer bij een groot deel van de bevolking. Dit leidt tot het ontstaan van een vredesbeweging die principieel pacifistisch was, d.w.z. oorlog als middel van conflictbeslechting verwerpt.

Zo werd in Nederland in 1921 War Resisters' International opgericht, waar anti-oorlogsorganisaties uit vele landen zich bij aansloten. De WRI is nog steeds actief. De Nederlandse tak is Vredesbeweging Pais, mede-oprichter van dit museum. Als logo koos de WRI het gebroken geweertje. Dit groeide uit tot hét symbool van het voor-oorlogse anti-militarisme Andere nog steeds bestaande organisaties die ten tijde van de Eerste Wereldoorlog werden opgericht zijn: Kerk en Vrede en de Women's International League for Peace and Freedom.

WRI in actie © War Resitors International

1923 Dienstweigeringswet aangenomen

J.K. van der Veer weigerde al in 1896 schuttersdienst op principiële gronden. Met de opkomst van het pacifisme volgen er meer dienstweigeraars (die gevangenisstraf kregen). In 1915 verschijnt het ‘Dienstweigeringsmanifest’. Dit zorgt voor grote beroering en leidt in 1923 tot de Dienstweigeringswet. Vanaf dat moment mogen mensen met gewetens-bezwaren tegen de militaire dienst in plaats daarvan een – langere – burgerdienst vervullen. Alleen afzweren van alle geweld wordt als bezwaar erkend.

DE „DIENSTWEIGERINGSWET"

(STAATSBLAD 1923 No. 357)

VOOR HEN, DIE OP GROND VAN GEWETENS-BEZWAREN VAN PLAN ZIJN DEN MILITAIREN DIENST TE WEIGEREN.

Wettekst © Peace Palace Library

1932 Ontwapeningsconferenties en tanende invloed vredesbeweging

In de jaren dertig kreeg de vredesbeweging het moeilijker. Steeds meer mensen meenden dat de opkomst van het fascisme alleen met militaire macht bestreden kon worden. De vredesbeweging werd kleiner en haar invloed nam af. Een uitzondering hierop was de Jongeren Vredesactie. Die werd juist sterker en strijdvaardiger en voerde veel actie.
Er kwamen meerdere ontwapeningsconferenties. Hier probeerden regeringsleiders internationale afspraken te maken, o.a. over de grote van het militaire arsenaal dat een land ter beschikking had. Het mocht allemaal niet baten, de Tweede Wereldoorlog brak uit.

1940-1945 Geweldloos verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog

Tijdens de Tweede Wereldoorlog waren vredesorganisaties verboden. Mensen uit de vredesbeweging vonden echter gemakkelijk hun weg in de verzetsgroepen. Het helpen bij onderduiken en het verschaffen van distributiebonnen was populair. Voor de bezetting werd er al hulp aan Joodse mensen gegeven, dit werd voortgezet. Er is geen sprake geweest van specifiek pacifistische verzetsorganisaties, maar wel waren pacifisten sterk vertegenwoordigd in de “Vonkgroep”. Ook bekend werden de “Oorlogsbrieven” van de anarchistische anti-militarist Jo de Haas (gefusilleerd 1945). Deze hadden een principieel geweldloze inslag.

Rosenstrasse verzet

1946-1950 Indonesië weigeraars

Al kort na de Tweede Wereldoorlog werden Nederlandse soldaten naar Indonesië gezonden waar, na de Japanse bezetting, de bevolking herstel van het Nederlandse gezag niet zag zitten. Dit leidde tot de Indonesische Onafhankelijkheidsoorlog waarvoor 120.000 Nederlandse dienstplichtigen werden opgeroepen. 4.000 van hen doken onder en 1.900 deden een beroep op de Dienstweigerwet. Allen werden actief gesteund door de na de Tweede Wereldoorlog heropgerichte vredesbeweging. Dat kon niet verhinderen dat velen in de gevangenis terecht kwamen, ook omdat hun bezwaren gezien werden als van politieke aard en niet als gewetensbezwaren.

Actieposter Indonesie

1957 De Pacifistische Socialistische Partij

Heel bepalend voor de jaren vijftig was de Koude Oorlog en daarmee samenhangend de kernwapens. Er ontstond een nieuw soort vredesbeweging, minder gericht op de persoonlijke houding tegenover oorlog en meer op politieke verandering die moest leiden tot de afschaffing van atoomwapens en beëindiging van de Koude Oorlog.

In 1951 wordt De Derde Weg opgericht, die als een voorloper kan worden gezien van de in 1957 opgerichte Pacifistisch Socialistische Partij (PSP). De partij vormde een alternatief voor de pro Russische Communistische Partij en de pro Amerikaanse PvdA. De nadruk lag op democratie, vredespolitiek en het socialistisch economisch gedachtegoed. De partij speelde slechts een bescheidde rol in de politiek, maar was belangrijk als politiek gezicht van de vredesbeweging.
In 1991 ging de partij, samen met de CPN, PPR en EVP, op in het huidige GroenLinks.

Poster PSP

1961 De eerste Paasmarsen

In Groot Brittannië ontstaat rond 1957 de eerste beweging tegen kernwapens, de aanleiding was een Amerikaanse atoomproef waarbij burgers besmet raakten. Als Engeland zelf proeven met waterstofbommen aankondigt, verenigen de tegenstanders zich in de Campaign for Nuclear Disarmament. Deze organiseert rond Pasen 1958 meer-daagse acties, die een jaarlijks vervolg kregen. In Nederland ontstaan de anti-atoombombewegingen in het begin van de jaren 60. In 1961 wordt het Engelse initiatief van de Paasmarsen overgenomen, deze werden georganiseerd door meerdere Ban-de-Bom groepen. Later krijgen de Paasmarsen een meer algemeen vredesthema.

Paasmars 1966 © fotoarchief Joop Blom

1967 Eerste Vredesweek

Sinds 1967 organiseert IKV (in samenwerking met Pax Christi, tegenwoordig PAX) de Vredesweek in de derde week van september. Elk jaar heeft een eigen thema, vaak ontleend aan de actualiteit. Een hoogtepunt is de Vredeszondag, met daarin de Vredespreek. Hoewel de Vredesweek ontstaan is binnen de christelijke vredesorganisaties, wordt de week breed gedragen door de hele vredeswereld.
21 september is door de Verenigde Naties uitgeroepen tot Internationale Dag van de Vrede.

1973 Grote Vietnam-demonstratie

Eind jaren 60 waren de oorlogsdaden van het Amerikaanse leger in Vietnam dagelijks op tv te zien. Als in 1972 met kerst bombardementen plaatsvinden is de maat vol. In januari 1973 vindt in Utrecht de grote demonstratie plaats, tussen de 50.000 en de 100.000 demonstranten verzamelen zich. Zij demonstreren met leuzen als ‘Johnson molenaar’ en ‘Johnson moord-president’ (de Amerikaanse president moordenaar noemen was verboden). Alle grote politieke partijen, behalve de VVD, namen deel aan de demonstratie.

1981 Grote anti-kernwapen demonstratie, Amsterdam

Sinds eind jaren 70 is Nederland verdeeld over het besluit van de NAVO om o.a. in Nederland kruisraketten te plaatsen (572, 48 in Nederland). De vredesbeweging wordt naïef genoemd. De voorstanders lijken het risico van een kernoorlog te onderschatten. Het Interkerkelijk Vredesberaad neemt het voortouw, het streeft naar een kernwapenvrij Europa, desnoods door eenzijdige ontwapening, te beginnen in Nederland. Er wordt een demonstratie georganiseerd. De opkomst in ongekend groot, ruim 400.000 demonstranten, zelfs soldaten in uniform deden mee. De PvdA spreekt tijdens de demonstratie, maar wordt weggefloten. De besluitvorming over de kwestie wordt uitgesteld.

Demonstratie Amsterdam © Anne Vaillant

1983 Grote anti-kernwapen demonstratie, Den Haag

De kruisraketten blijven een slepende kwestie. Om het tij te keren wordt in 1983 opnieuw geprotesteerd, nu in Den Haag. Ruim 550.000 mensen lopen mee. Organisator is het Komitee Kruisraketten Nee waarin niet alleen de hele vredesbeweging maar b.v. ook het FNV, de PvdA, D'66 en de voorlopers van GroenLinks participeren. Uiteindelijk worden er geen kruisraketten in Nederland geplaatst. Nadat Gorbatsjov aan de macht komt, worden SS20's van de Russen weggestreept tegen kruisraketten van de NAVO.

KOMITEE KRUISRAKETTEN NEE

1989-heden De vredesbeweging na het einde van de Koude Oorlog

In 1989 viel de Berlijnse Muur. De Koude Oorlog kwam tot een eind en het Sovjet-imperium viel uiteen. Opmerkelijk is dat dit allemaal zonder veel geweld gebeurde. De angst voor een atoomoorlog verdween en jonge mannen hoefden niet meer in militaire dienst. De vredesbeweging leek niet meer zo nodig en de aanhang ervan liep sterk terug.
Toch werden Nederlandse soldaten veel vaker dan in de Koude Oorlog betrokken bij oorlogshandelingen. Die worden nu vredesoperaties genoemd. De meeste vredesorganisaties (maar niet IKV/PAX) protesteerden tegen deze militaire inzet. Ze vonden weinig gehoor.

In de samenleving leeft nog sterk het gevoel dat wij, het Westen, problemen waar ook ter wereld kunnen oplossen met onze in de wereld ongeëvenaarde militaire macht. Pas recent breekt, ook buiten de vredesbeweging, het inzicht door dat militair ingrijpen de situatie wel verandert maar lang niet altijd verbetert. Denk b.v. aan Irak, Afghanistan en Libië.
Je zou kunnen zeggen dat de vredesbeweging de tijd niet mee heeft. Toch waren er ook in deze periode successen. De acties tegen clusterbommen en anti-personeelsmijnen vonden gehoor. Ook de wapenhandel en de atoombommen, die ook in Nederland nog steeds liggen, en de vrede als meer algemeen thema bleven op de politieke agenda. Niet in de laatste plaats door de inspanningen en acties van de vredesbeweging. Ook ontstaan er in de digitale wereld allerlei verbanden en acties gericht op vrede en verzet.

anti-clusterom protest @ SP-Rotterdam

1990 Vrijlating Nelson Mandela en afschaffing van de apartheid

Mandela is al vanaf 1944 betrokken bij de acties van het Afrikaans Nationaal Congres (ANC) tegen het Zuid-Afrikaanse apartheidsregime. Hoewel Mandela niet altijd geweldloos handelde, inspireerde de acties van mede-advocaat Gandhi hem. Vanaf 1960 is hij de leider van de militaire, niet geweldloze, tak van het ANC. In 1963 wordt hij opgepakt en krijgt hij een levenslange gevangenisstraf.

Uiteindelijk zijn het geweldloze acties, met name boycot-acties vanuit het Westen, die het apartheidsregime op de knieën brengen. In 1990 zorgt president De Klerk voor de vrijlating van Mandela. Mandela wordt gekozen als voorman van het ANC en voert de onderhandelingen met de regering over de toekomst van zwart en blank Zuid-Afrika. Dit leidt tot meer rechten voor de zwarte bevolking en afschaffing van de apartheid.
In 1993 krijgt Mandela samen met De Klerk de Nobelprijs voor de Vrede voor hun inspanningen voor een vreedzaam einde aan het apartheidsregime.